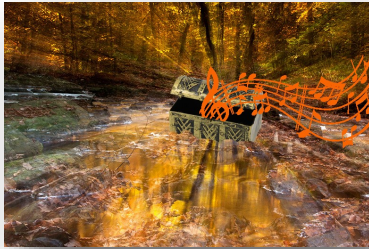

Inhoud

Alles draait om eenvoud	1
In memoriam: Eberhard van der Laan	2
Romeinse Romantiek	3
Matthias Havinga	4
Wie is Theo Laceulle?	5
Om te janken zo mooi	6
Het bewogen leven van Franz Liszt	7
Wie is Phryne Quarles?	8
Welkom en vaarwel	8
Pärt en Vasks	9
Wie is Francisca Flinterman?	11
In de stemming	11
Oproep, colofon, concertagenda, foto's	12

Alles draait om eenvoud

In de eerste ToniKA van seizoen 2017-2018 staan we natuurlijk nog even stil bij het overlijden van Eberhard van de Laan, burgemeester van Amsterdam en lid van het Comité van Aanbeveling van ons koor. Verder veel achtergrondinformatie over ons komende programma 'Verborgen Schatten', en de vaste rubrieken over het reilen en zeilen van het koor en de leden.

In de vorige ToniKA is al vermeld dat het bestuur van samenstelling is veranderd. We willen hierbij nogmaals aandacht vragen voor het feit dat onze geweldige penningmeester Marianne Ketel aan haar laatste seizoen bij TKA is begonnen. Wie volgt haar op?

Voel je hiervoor? Laat dat dan nu al weten aan het bestuur, zodat je een poosje met Marianne kunt 'meelopen'. Zij heeft de boekhouding in een geheel nieuw digitaal jasje gestoken en geautomatiseerd, zodat je in een gespreid bedje stapt. Door in het bestuur zitting te nemen leer je het koor en de koorleden nog beter kennen.

Namens de redactie,
Nelleke Reijs

Het liefst wilde Boudewijn de mis van Bruckner op het programma zetten, maar voor dat werk is een orkest nodig en dat zou te duur worden. Het alternatief werd de *Missa Choralis* van Liszt – een verborgen schat, vindt Boudewijn. Daarnaast diepte hij nog wat andere juweeltjes op. Allemaal werken die uitblinken in eenvoud en (bijna) allemaal religieuze muziek.

Tijdsbeeld

"Als koor functioneren we het beste bij werken van lange adem, bij grotere composities", zegt Boudewijn. "Ik zocht naar een wat groter werk met alleen orgelbegeleiding dat we nog niet eerder hadden gezongen en kwam uit bij Liszt. Van Liszt hebben we de *Via Crucis* gezongen; we hebben dus al kennisgenomen van zijn stijl. De *Missa Choralis* is geen werk van symfonische proporties, wel van lange adem. Het is een interessant stuk: het geeft een tijdsbeeld van Liszt, die na een onstuimig leven ascetischer is gaan leven. Met de *Missa Choralis* wilde hij zijn geloof uitdragen. Het is een symbiose tussen romantiek en kerkmuziek. Hij wilde het werk ook in de kerk uitvoeren." Maar het geloof, daar deden kunstenaars in de Romantiek niet aan. Er was dan ook niet veel interesse in de *Missa Choralis* en de weinige uitvoeringen in een kerk waren om verschillende redenen geen succes.

Beperkt materiaal

In de *Missa Choralis* is geen sprake meer van de hoogromantische stijl waar de jonge Liszt zo succesvol mee was. Op latere leeftijd zocht hij eenvoud en spiritualiteit en daar is deze mis een uiting van.

Een eeuw later, als allerlei moderne en vernieuwende muziekstromingen voorbij zijn gekomen, keren componisten als Pärt en Vasks, net als Liszt, terug naar de eenvoud. Ook hun muziek is religieus, bijna mystiek. Boudewijn: "In *Salve Regina* is de vorm belangrijk. Pärt werkt met beperkt materiaal toe naar een climax. Het orgelstuk *Annum per annum* heeft de structuur van een mis en verklankt de onderdelen van de kerkelijke jaarcyclus. Om dit te illustreren laten we tussendoor gregoriaanse zangfragmenten horen. Bij Vasks' *Dona nobis pacem* zie je net als bij Pärt beperkt materiaal. De tekst is religieus, de muziek meditatief."

Sfeer

Janáček en Ravel zitten qua tijd tussen Liszt en Pärt in. Van Janáček is het spectaculaire orgelintermezzo uit de *Glagolitsche mis* een juweeltje in ons programma van 12 november. Deze mis is gebaseerd op Moravische volksmuziek. Ravel schreef met *Daphnis et Chloé* impressionistische muziek. Hij zet een reusachtig tableau neer. Dat kleine a-capellastuk dat wij zingen, is daarin een rustpunt. De orgelsolo uit de *Glagolitsche mis* en *Daphnis et Chloé* zijn allebei stukken zonder tekst, zonder taal, maar door de speciale klankvelden en ritmische noviteiten voel je toch de sfeer en klank van de Tsjechische volksaard bij Janáček en van de Franse bij Ravel.

Verborgen schatten: een sfeervol herfstprogramma dat in de Dominicuskerk goed tot zijn recht zal komen.

Marjolein Zinkstok

Zorg goed voor deze stad en voor elkaar

In memoriam Eberhard van der Laan 1955-2017

Op 5 oktober j.l. overleed Eberhard van der Laan, burgemeester van Amsterdam en lid van het Comité van aanbeveling van Toonkunstkoor Amsterdam. In het programma-boekje bij onze uitvoeringen van de Matthäus Passion in 2013 schreef hij het voorwoord.

“Mensen, mensen, wat doen jullie nou, nou lopen jullie weg bij het mooiste koor dat er ooit geschreven is.” Dirigent Johannes Verhulst moet dit gezegd hebben bij de eerste uitvoering van de Matthäus Passion in de Parkschouwburg in Amsterdam. Het publiek verliet tijdens het slotkoor ‘Wir setzen uns mit Tränen nieder’ de zaal, ondanks de smeekbede van Verhulst om vooral te blijven. De Amsterdammers moesten kennelijk nog wennen aan het stuk en aan de lengte ervan. Het was het jaar 1874.

Tegenwoordig kan het publiek niet genoeg krijgen van dit monumentale werk van Bach. Tussen deze eerste uitvoering in Amsterdam en de uitvoering die u vanavond gaat beluisteren, ligt een interessant stuk geschiedenis van deze afdeling van de Maatschappij ter Bevordering van de Toonkunst. Het staat beschreven in het monumentale *Geestdrift & muzikale zin*. Het is de officiële geschiedschrijving vanaf het oprichtingsjaar van dit koor in 1828 tot 2000. Die geschiedenis voert de lezer van Verhulst naar Julius Röntgen en naar de vijfenveertig jaar dat Willem Mengelberg op de bok stond. Het beschrijft de naoorlogse jaren met Eduard van Beinum en Eugen Jochum. En de laatste veertig jaren dat het koor de Matthäus uitvoerde met het Nederlands Philharmonisch Orkest in plaats van het Concertgebouworkest.

Het is jammer dat de geschiedenis is beschreven tot 2000. Hoewel ik geen historicus ben, veroorloof ik mij hier te stellen dat de populariteit van deze passie-muziek van Bach in de afgelopen dertien jaar explosief toegenomen is. Voor een deel is die te danken aan de scratch-uitvoeringen die rond 1999 begonnen, onder meer in de Mozes en Aäronkerk. Ook nu nog zijn ze populair. In de zogeheten Meezing Matthäus storten onervaren liefhebbers zich samen met koorleden op de belangrijkste delen uit het stuk van Bach. Daarbij weegt het enthousiasme zwaarder dan het niveau van het stuk.

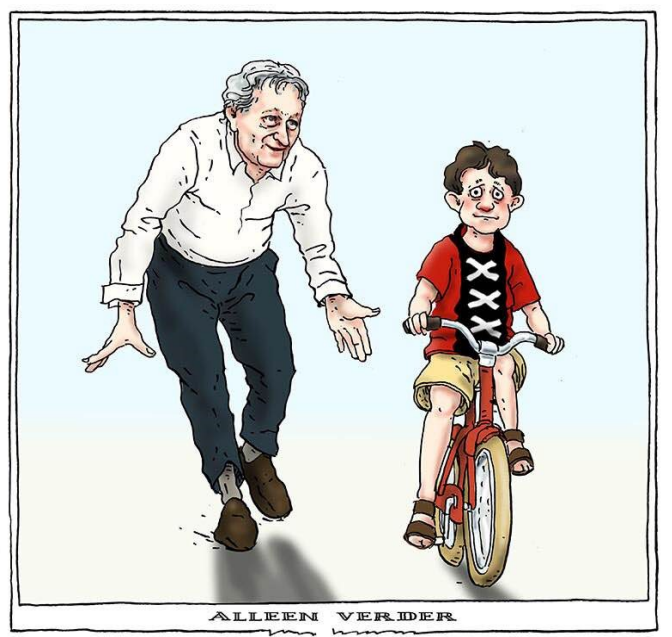
Wellicht hebben meezingconcerten er toe geleid dat steeds meer mensen een uitvoering van de Matthäus Passion willen meemaken. Nederlandse concertzalen maken vlak voor Pasen veel ruimte voor Bach. Ons eigen Concertgebouw is daar een goed voorbeeld van. Voor scholieren zijn

Zelfs verkorte uitvoeringen bedacht die de jeugdige toehoorder klaarstomen voor de reguliere versie. De Matthäus Passion is kortom een ‘reli-hit’ zoals journalist Martin van Amerongen ooit schreef in zijn boekje *Zijn Bliksem, zijn donder*.

De tijd dat ik de Matthäus voor het eerst hoorde, ligt ver achter me. In mijn schooltijd was er nog geen sprake van een ‘educatieve’ Marthaus Passion. Pas later leerde ik het volledig werk kennen. Afgezien van de afwisseling van recitatieven, aria’s en koren word je gegrepen door het verhaal dat gaat over leven en dood, over verraad, over goed en kwaad. Ik ben blij dat Amsterdam de Matthäus omarmt en dat u ook dit jaar weer in groten getale de uitvoeringen van Toonkunstkoor Amsterdam bezoekt.

Ik ben er, ten slotte, zeker van dat u de zaal pas verlaat nadat de laatste noten van het slotkoor hebben geklonken!

Mr. E.E van der Laan
Burgemeester van Amsterdam

Joep Bertrams, voormalig politiek tekenaar van Het Parool, maakte deze ontroerende tekening nadat Van der Laan in een brief aan alle Amsterdammers had laten weten uitbehandeld te zijn en met zijn werk te moeten stoppen.

Romeinse Romantiek

In wat voor tijd ontstond een herdersroman als Daphnis en Chloé?

De balletvoorstelling *Daphnis et Chloe* van Maurice Ravel en Michel Fokine is gebaseerd op een gelijknamige herdersroman van de Romeinse dichter Longus. Van Longus is niet veel meer bekend dan dat hij in de tweede eeuw na Christus leefde, toen het Romeinse Rijk in volle bloei was. Van Schotland tot aan Egypte heerste de *Pax Romana*. Volken van over het hele Middellandse Zeegebied waren onder het gezag van Rome samengebracht en wisselden volop goederen en ideeën uit. Deze bloei had echter ook een keerzijde. Vanwege de toenemende bedrijvigheid zochten steeds meer mensen hun geluk in de steden, die hierdoor bijna uit hun voegen barstten. Door de overbevolking waren de straten smerig en lawaaiig. Het proletariaat groeide en de patriciërs, die in de Romeinse politiek toch al weinig meer te zeggen hadden, voelden zich steeds minder thuis tussen het plebs in de steden.

In deze periode werden de patriciërs massaal bevangen door *Sehnsucht* en *Weltschmerz*. Men verlangde terug naar het simpele leven in de natuur. Met weemoed las men dichters als Hesiodus en Ovidius, die schreven over een Gouden Tijdperk waarin de mens in harmonie met de natuur leefde. In dit Gouden Tijdperk was het altijd lente. De mens leefde van het land en het land bood de mens alles wat hij nodig had. In de daaropvolgende tijdperken verslechterde de *condition humaine* echter en raakte de mens het contact met de natuur kwijt. Alleen de herders, die her en der nog op afgelegen locaties over hun kuddes waakten, hadden iets van hun puurheid behouden.

Dit verlangen naar de natuur en het simpele leven leidde tot een groeiende populariteit van de herdersroman, een poëtisch genre waarin het herdersleven sterk wordt geromantiseerd. Verlangen naar macht en bezit is deze herders vreemd. Hun enige zorg is de zorg voor de kuddes. In de herdersroman staat meestal een romance tussen twee jonge geliefden centraal. Uiteraard is de liefde die deze jongelingen voelen van het meest onschuldige soort. Een soort kalverlief-

de die nog niet gecorrumpeerd is door seksuele lust. Tot dit genre behoort ook *Daphnis et Chloe* van Longus.

Daphnis et Chloe vertelt het verhaal van een jongen en een meisje die beiden kort na hun geboorte door hun ouders in het bos achtergelaten werden. Daar worden ze door herders gevonden en opgevoed. Ze groeien samen op en worden verliefd, al begrijpen ze aanvankelijk niet wat ze voelen. Deze naïviteit maakt hun liefde extra puur. Hun liefde wordt echter op de proef gesteld. Daphnis leert de liefdeskunst van Lycaenion, een publieke vrouw uit de stad, maar besluit vervolgens dat hij zijn geliefde Chloe niet zo iets gewelddadigs aan wil doen. Intussen wordt Chloe belaagd door verschillende vrijers, die ze allemaal af weet te schudden. Tot slot wordt Chloe ontvoerd door piraten. Daphnis weet haar te bevrijden en weet daarbij ternauwernood te voorkomen dat hij zelf onteerd wordt. Aan het eind overwint echter de zuivere liefde en trouwen Daphnis en Chloe met elkaar.

Het verhaal van Daphnis en Chloe zal veel Romeinen hebben aangesproken. De liefde die in deze herdersroman werd bezorgen was hen onbekend. Huwelijken waren in die tijd immers vooral verstandshuwelijken waar weinig liefde bij kwam kijken. De mannen konden voor hun seksuele genot nog terecht bij de vrouwen van lichte zeden, maar dit zal toch ook niet het soort liefde zijn geweest waar ze naar verlangden. Dergelijke liefde kwam alleen voor bij de herders, die nog in harmonie met de natuur leefden. Een ideaal dat voor de gewone man niet te bereiken was.

Daan Nijssen

De afbeeldingen zijn afkomstig uit een serie van 42 lithografieën over de geschiedenis van Daphnis en Chloé, waaraan de van oorsprong Russische kunstenaar Marc Chagall van 1956 tot 1961 heeft gewerkt. Hij deed voor deze prenten inspiratie op in Griekenland tijdens de huwelijksreis met zijn tweede vrouw.

De stem van het orgel

Keuzes van organist Matthias Havinga

Organist of pianist?

Ik ben begonnen als pianist en zal de piano ook altijd blijven bespelen. Je kunt er heel direct op communiceren. Het orgel is een grote machine en is daardoor minder direct en meer gecompliceerd. De uitdaging om een orgel ook dynamisch en meeslepend te laten klinken vind ik heel mooi. Het orgel spreekt natuurlijk enorm tot de verbeelding. Wat je er allemaal muzikaal op kunt is ongekend. Door de vele klankkleuren, van fluisterzacht tot donderend sterk, door de vele typen orgels die wereldwijd en door de eeuwen heen oneindige variatie bieden, en door het immense repertoire dat begint in de late middeleeuwen en zonder onderbreking tot nu doorloopt. Binnen de klassieke muziek vind ik zoveel moois aanwezig dat ik het liefst alles speel. Het orgel biedt mij daarvoor de beste mogelijkheden. Ook het vocale karakter van de orgelklank - vocale muziek heeft mij van jongs af aan getrokken - trekt mij aan. Maar ik kan ook niet buiten de piano! Pianospelen houdt me muzikaal scherp en bij de kern, als ik even genoeg heb van de grote orgel-machines met hun te overwinnen moeilijkheden.

Solo of met koor?

Een organist en pianist zijn beiden solist; dan klinkt hun instrument het mooist. Dat is juist de reden waarom ik het leuk vind als afwisseling ook geregeld met anderen te werken, zoals in dit project.

Janáček of Bach?

Janáček of Bach is voor een organist niet moeilijk: Bach. Janáček heeft fantastische stukken geschreven, maar het zijn er voor orgel ... ietsje minder dan de vader aller organisten heeft geschreven.

Koepelkerk of Oude Kerk?

De Koepelkerk heeft een prachtig orgel waar we een hele mooie concertserie hebben lopen: koepelkerkconcerten.com. De Oude Kerk is in mijn ogen de mooiste van de stad, een gebouw dat geschiedenis ademt, mysterie ook, en waar al vanaf de stichting kerkdiensten worden gehouden. Dat is wel iets bijzonders.

Uitvoerend musicus of docent?

Als uitvoerend musicus probeer je je wil en interpretatie op te leggen aan een instrument en je daarbij te laten inspireren door zowel het instrument als het publiek. Doceren gaat om het overdragen van de manier waarop je dat doet. Het brengt de enorme complexiteit mee van de menselijke interactie. Voor elke leerling 'werkt' wat anders, er zijn fysieke 'en psychologische barrières die overwonnen moeten worden. Kortom, een oneindig interessant gebeuren.

Concerten geven of cd's opnemen?

Dat is een heel makkelijke keuze: concerten geven. De live

interactie met het publiek is onvervangbaar. Cd's maken is een vermoeiend proces met veel herhaling, bij geen enkele musicus die ik ken erg geliefd. De meeste musici zijn erg kritisch op zichzelf en om dan je eigen spel grondig te moeten beluisteren... Maar het resultaat is het waard en ik ben trots op elk van mijn cd's.

Muziekonderwijs voor iedereen of voor getalenteerde kinderen?

Muziekonderwijs moet natuurlijk voor iedereen. Of een instrument bespelen leuk is, hangt af van individueel talent, goede thuisomstandigheden en persoonlijke eigenschappen als doorzettingsvermogen, maar er zijn gelukkig heel veel manieren van musiceren die voor iedereen mogelijk zijn. Vooral zingen. Je hebt er niets voor nodig en kunt het altijd doen wanneer je zin hebt. Gezamenlijk muziek maken is een van de leukste en meest zinvolle dingen. Wat mij betreft zou dat op elke school minstens een uur per week onderwezen moeten worden onder professionele, enthousiasmerende leiding.

Marjolein Zinkstok

Matthias Havinga

Wie is wie?

Theo Laceulle
Bas 1
Lid sinds januari 1973

Zong je in een ander koor? Doe je nog iets anders met muziek?

Ik zing al mijn hele leven: in het schoolkoor, in het studentenkoor en in TKA sinds 1973! Daarnaast heb ik bij een aantal operaproducties in het Opera-in-Ahoy-koor gezongen. Ook nu nog zing ik regelmatig mee in projecten van het Brabantkoor. Af en toe geef ik met mijn jongere broer een klein liedrecital in een bejaardentehuis. Ook speel ik viool (maar niet voor andermans oren!). Ik heb lang in een kwartet gespeeld en ik speelde sonates met mijn broer.

Wat vind je leuk aan TKA? Is er iets wat je graag anders zou willen zien?

Als je al zó lang in TKA zingt, dan *vind* je het een leuk koor – ik hoop er nog lang te blijven zingen en voel me er zeer mee verbonden.

Wel zou ik willen dat de kwaliteit van repetities en uitvoeringen (en de opkomst daarbij) niet zo wisselde – van een prachtige MP tot een zwaar tegenvallend concert met de mis van Rheinberger bijvoorbeeld. We hebben een naam hoog te houden en moeten dat bij alle concerten doen!

Welk concert, waaraan je meewerkte, is je het meest bij gebleven? En welk stuk zou je (nog eens) willen zingen?

Dat is wel een moeilijke vraag wanneer je ergens al meer dan 40 jaar zingt... Laat ik me dan tot 6 concerten beperken: *Mahler II* o.l.v. Bernard Haitink, *Beethoven IX* o.l.v. Yehudi Menuhin, o.l.v. Winfried Maczewski *Golgotha* en zijn laatste MP en met Boudewijn Bachs *Hohe Messe* en het *Requiem* van Verdi in Carré. En dan noem ik Hartmut Haenchen nog niet eens!

De combinatie MP & JP zou ik graag nog eens doen, *La Damnation de Faust* (Berlioz), de *Missa Solemnis* (Van Beethoven), *War Requiem* (Britten) en en en....

Heb je een favoriete vocalist, instrumentalist of orkest?

Ook een moeilijke vraag! Ik heb twee 'idolen' en dat zijn de violist Yehudi Menuhin en de dramatische coloratuursoopraan Joan Sutherland. Helaas zijn ze er allebei niet meer, maar ik heb ze allebei meerdere keren live meegemaakt en hun gesigioneerde foto's hangen thuis aan de muur. Vooral (historische) violisten en zangers hebben mijn grote interesse, evenals de minder bekende componisten uit de 19de eeuw.

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

De héle *Schöne Müllerin* van Schubert en nog véél meer! Of, als het populair moet: *Non, je ne regrette rien* van Edith Piaf of *Penny Lane* van de Beatles.

Heb je – buiten het zingen – nog andere hobby's?

Klassieke muziek in het algemeen, concerten en opera's bezoeken, lezen, reizen en natuurlijk de kleinkinderen.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Ik ben een actieve pensionado (in het Duits heet dat een 'Jungrentner'!) en doe vrijwilligerswerk op muziekgebied, bij het Nationaal Muziekinstrumentenfonds en bij Bijzondere Collecties van de UvA. In mijn werkende leven werkte ik als logo-akoepedist in het speciaal onderwijs voor kinderen met een auditieve en/of communicatieve beperking.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

Berlijn! Maar ook de Achterhoek, Terschelling, Parijs, Dresden, Londen, streken in Frankrijk en Italië....

Is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

Alles van Willem Elsschot, gedichten van Leo Vroman en M. Vasalis, De première van Theun de Vries.

Vertel eens iets verrassends/leuks/grappigs/stoers over jezelf.

Pfff; dat moeten jullie maar aan iemand anders vragen

In de film over jouw leven: welke acteur speelt de rol van jou? En wat zou in die film de themamuziek of het themalied kunnen zijn?

Marcello Mastroianni of Jean-Louis Barrault. Het langzame deel uit Beethovens vioolconcert, Casta diva uit Norma, de Pastorale...

Met wie zou je weleens een borreltje willen drinken?

Met Eva-Maria Westbroek – en dat heb ik nog gedaan ook!

Wanneer ben jij het meest in je element?

Wanneer ik zing, bij concerten of opera's, en als opa.

Heb je een motto?

Pluk de dag met muziek!

Om te janken zo mooi

Muziek is emotie. Iedereen kent het wel, dat je elke keer weer een brok in de keel krijgt van een bepaald muziekstuk of er tot tranen toe door geroerd wordt. Vaak zit er een verhaal achter.

Wachet auf

Vandaag precies 45 jaar geleden overleed mijn vader. Mijn moeder koos de Bach-cantate 'Wachet auf, ruft uns die Stimme' om tijdens de begrafenisdienst te laten horen. Het was een van de klassieke werken waar ik mee opgroeide. We hadden er thuis een lp van; de paars-groene hoes zie ik nog zo voor me (al was de kleurstelling volgens mijn oudste zus anders). Vooral zondagochtend na de kerkgang draaiden we klassieke muziek op de pickup. De 'Wachet auf', vertelde mijn moeder, was speciaal voor haar. Die muziek werd gespeeld in de huwelijksdienst van mijn ouders. Als kind snapte ik dat wel: het ging over een 'Braut' en een 'Bräutigam', duidelijke zaak. Of ik het toen mooi vond of niet, weet ik niet. Het werd gewoon een vertrouwd stuk muziek uit mijn jeugd.

Het was eigenlijk apart dat mijn moeder die muziek koos bij de begrafenis van mijn vader: het huwelijk van mijn ouders was niet best. Maar misschien was het omdat ze in de laatste weken van zijn ziekte enige verandering ten goede merkte. Toen mijn moeder acht jaar geleden overleed, was het voor ons duidelijk: natuurlijk 'Wachet auf' in de begrafenisdienst.

Onlangs luisterde ik radio 4. Dat wil zeggen, er was wat muzikaal behang dat me nauwelijks opviel. Toen hoorde ik ineens de eerste maten van dat o zo vertrouwde 'Wachet auf'. Pats, meteen sapogen.

27 oktober 2017

Marjolein Zinkstok

Cantique de Jean Racine

Ik heb een poos twee ochtenden per week op het zoontje van vrienden gepast; van zijn eerste tot zijn vierde jaar. Een vrolijk mannetje, ondanks het feit dat hij vaak geplaagd werd door benauwdheid, onverklaarbare uitslag en jeuk, hevige hoestbuien en enorme snottebellen. Soms werd hem dat wel eens te veel en dan zat hij zachtjes jammerend op schoot of hij lag treurig te wezen op de bank.

De muziekvoorkeur van zijn ouders is niet helemaal de mijne, maar gelukkig was er een cd-box met lievelingswerken van Paul Witteman. Daar zat ook 'Cantique de Jean Racine' van Fauré bij. Als ik dit stuk opzette en het verdrietige ventje op mijn arm nam dan sloeg hij zijn armpjes om mijn nek en legde hij zijn hoofdje tegen mijn schouder. Hij genoot van de muziek en stopte met huilen, terwijl bij mij de kraan werd opgedraaid.

Nog steeds krijg ik een brok in mijn keel als ik dit stuk hoor en dan denk ik aan dat grenzeloze vertrouwen dat zo'n kindje je schenkt.

David is nu een stoere knul van 10, nog steeds af en toe geplaagd door hevige hoestbuien en super allergisch voor pinda's, maar tegenwoordig heeft rapmuziek zijn voorkeur.

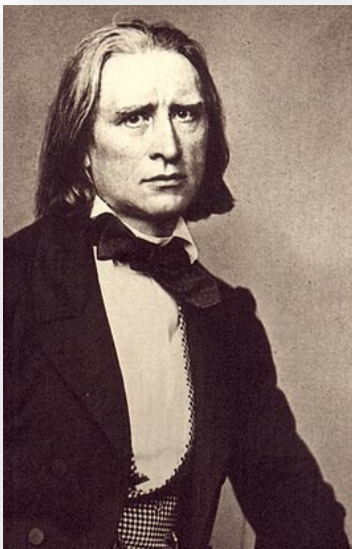
Nelleke Reijs

Heb jij ook een verhaal over een muziekstuk dat je 'om te janken zo mooi' vindt?
Stuur het naar de redactie van ToniKA: tonika@toonkunstkoor.nl

Het bewogen leven van Franz Liszt

Grote successen, geweldige tournees, maar ook tegenstand en persoonlijke drama's kenmerken het leven van Franz Liszt.

Franz Liszt wordt op 22 oktober 1811 geboren in Raiding, Hongarije. Vader Adam Liszt is een begenadigd musicus en zodoende krijgt de kleine Franz de muziek met de paplepel ingegoten. Als hij op jonge leeftijd blijkt geeft van grote muzikale aanleg, maakt hij al snel zijn debuut als pianist. Dit levert hem een studiebeurs op, waardoor het gezin naar Wenen verhuist. De jonge Franz studeert er piano en compositie bij onder andere Carl Czerny en Antoni Salieri. In 1823 verhuist Franz, inmiddels tiener, met zijn ouders naar Parijs. Daar wordt hij tegen de verwachting in afgewezen voor het conservatorium. Toch is hij in die jaren zeer productief en succesvol. Dat verandert in 1827, wanneer zijn vader plotseling overlijdt. De dan 15-jarige Franz verliest langzaam zijn interesse in de muziek en trekt zich steeds meer terug uit het openbare leven. Hij zoekt troost in het geloof en verslindt boeken over religie en kunst. Dit blijkt van grote invloed op zijn latere muzikale werken.

Franz Liszt op 47-jarige leeftijd

Liefde

In 1833, Liszt is dan 22, leert hij Gravin Marie d'Agoult kennen. Zij verlaat haar man om bij Liszt te kunnen zijn en ze krijgen samen drie kinderen. Gelukkige tijden breken aan, waarin Liszt Europa verovert met nieuwe werken en optredens. Maar Marie d'Agoult heeft echter moeite met Liszts vele reizen en met zijn openlijk geflirt met andere vrouwen en na 11 jaar strandt hun relatie.

Een nieuwe liefde dient zich aan in 1847, wanneer Liszt valt voor de charmes van Prinses Carolyne zu Sayn-Wittgenstein, wederom een getrouwde vrouw. Zij moedigt hem aan te stoppen met toeren en zich dichterbij huis te richten op

lesgeven en componeren. Het stel verhuist naar Weimar, waar Liszt zich verdiept in het creëren van nieuwe muzikale vormen. De radicale en innovatieve werken van Liszt vinden in de daaropvolgende jaren hun weg naar de Europese concertzalen, wat hem zowel hartstochtelijke aanhangers als tegenstanders oplevert.

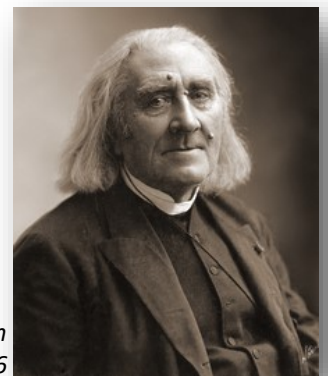
Sober

Het volgende decennium krijgt Liszt te maken met flinke tegenslag. In december 1859 overlijdt zijn zoon Daniel. In september 1862 sterft ook zijn dochter Blandine. In diezelfde tijd gaan Liszt en Carolyne uit elkaar, nadat aan de vooravond van hun voorgenomen huwelijk blijkt dat Carolyne's scheidingsdocumenten niet compleet te zijn. Ook in professioneel opzicht zit het hem tegen. In 1860 publiceert Liszts rivaal Johannes Brahms een manifest tegen hem en de moderne componisten. Teleurgesteld besluit Liszt een sober leven te leiden en in 1863 verhuist hij naar een eenvoudig appartement in het klooster Madonna del Rosario, net buiten Rome. Hier verdiept Liszt zich verder in het katholieke geloof, waardoor hij in 1865 een uitnodiging van de paus ontvangt om de lagere priesterwijdingen te ontvangen. Nadat hij ook de tonsuur (het traditionele kaalscheren van het bovenste deel van het hoofd) heeft ontvangen, mag hij zich diaken noemen. Priester wordt hij echter nooit. In deze periode schrijft Liszt veel religieuze muziek, waaronder de *Missa Choralis*.

Longontsteking

Op latere leeftijd reist Liszt, die het belangrijk vindt beginnende musici te helpen in hun ontwikkeling, met zijn leerlingen naar diverse plaatsen om hen te laten optreden. Tijdens een van deze reizen loopt hij een longontsteking op. Na enkele dagen ziekbed overlijdt Franz Liszt op 31 juli 1886 in de Duitse stad Bayreuth. Hier wordt hij na een veelbewogen leven op 3 augustus in aanwezigheid van enkele van zijn leerlingen begraven.

Melanie Lemmen

Franz Liszt, 4 maanden voor zijn dood in 1886

Wie is wie?

*Phryne Quarles
Sopraan 1
Lid sinds september 2016*

Zong je in een ander koor?

Ik heb in verschillende koren gezongen. Voor het eerst in 1994 in Jakarta, waar ik drie jaar heb gewoond. Later in Amersfoort in een klein vrouwenensemble, maar na 7 jaar was ik wel een beetje uitgekeken op het repertoire voor alleen vrouwenstemmen. Daarna heb ik jarenlang als projectlid bij diverse grote koren in Amersfoort en Zeist gezongen.

Wat vind je leuk aan TKA?

TKA heeft een fijne dynamiek en straalt veel energie uit, iets wat ik miste bij de koren waar ik eerder zong. De combinatie van het zingen van "evergreens" en onbekende werken vind ik inspirerend en het muzikale niveau van het koor daagt me uit.

Welk concert, waaraan je meewerkte, is je het meest bij gebleven? En welk stuk zou je (nog eens) willen zingen?

Voor mij was het zingen van de Johannes Passion in de Westerkerk een hoogtepunt. Ik verheug me nu al op de volgende keer wanneer we dat prachtige werk weer gaan zingen. Wat ik ook weleens zou willen zingen is Schuberts 6de mis (D 950). Heel romantische muziek.

Heb je een favoriete vocalist, instrumentalist of orkest?

Ik heb niet één absolute favoriet in de muziek, er zijn er meerdere. Ik vind Christianne Stotijn een fantastische mezzosopraan/alt. Vooral haar Mahlerliederen vind ik prachtig. Van de instrumentalisten is de 93-jarige pianist Menahem Pressler mijn favoriet. Ik heb hem vele malen horen spelen met zijn Beaux Arts Trio. Ik hoop hem aanstaande april weer te horen (en zien) spelen in de Kleine Zaal...

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

Tot nu toe is het mooiste lied voor mij 'Oft denk' ich, sie sind nur ausgegangen' van Mahler en gezongen door Kathleen Ferrier. Wat zou ik dat lied graag zelf willen kunnen zingen...

Heb je – buiten het zingen – nog andere hobbies?

Niets lekkerder dan in de tuin te werken. Tot een jaar geleden hadden we in Amersfoort een grote romantische tuin met heel veel bloemen. Die mis ik wel, nu we op de Beulingstraat in Amsterdam op vier hoog achter wonen. Gelukkig kan ik me vanaf volgend voorjaar in de weekenden weer lekker gaan uitleven in een Brabantse tuin.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

De ideale vakantiebestemming is voor mij een gebied waar je èn lange wandeltochten in een prachtig landschap kan maken èn dorpen/steden met interessante (tuin)architectuur en kunstschaten kan bezoeken. Wat dat betreft zijn tot nu toe Engeland/Schotland en Italië favoriet, en trouwens ook ons eigen land.

Is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

'Verre jaren' is het eerste deel van de herinneringen van de Russische schrijver Konstantin Paustovski (1892-1968). Toen ik het voor het eerst las, vond ik taal en verhaal zo betoverend dat ik onmiddellijk daarna alle andere 5 delen ook ben gaan lezen. Die boeken namen me mee op reis naar het fascinerende Rusland van de late 19de eeuw tot halverwege de 20ste eeuw. Heel goed dat Paustovski's herinneringen dit jaar opnieuw zijn uitgegeven.

Vertel eens iets verrassends/leuks/grappigs/stoers over jezelf.

Als ik iets moet noemen waarvan ik nooit had gedacht dat ik dat zou durven, is er één ding dat me te binnen schiet: tijdens de crematieplechtigheid van mijn moeder heb ik haar toegezongen ten overstaan van familie en vrienden. Het lukte me (ik die nooit solo durfde te zingen) het lied 'Auf Flügeln des Gesanges' van Mendelssohn heel mooi te zingen. Dat was een wonderlijke ervaring...

Wat zou in die film de themamuziek of het themalied kunnen zijn?

Als themamuziek van de film van mijn leven kies ik 'andante con moto' van Piano Trio op. 100 van Franz Schubert. Toen ik dat stuk jaren geleden voor het eerst hoorde, heeft het andante me enorm ontroerd omdat ik er het wezen van mezelf in herkende.

Wanneer ben jij het meest in je element?

In voorjaar en zomer ben ik het meest in mijn element wanneer ik in de tuin werk. En, hoe kan het ook anders, zingen maakt me altijd heel blij...

Welkom...

Julia Donkersloot kwam de sopranen versterken

...en vaarwel

We namen afscheid van sopranen Elisabeth van der Linden en Nina Schroeder, van alt Janne Keizer en van bas Patrick Ploum.

Pärt en Vasks: typisch Baltische muziek?

Bestaat er zo iets als Baltische muziek? Vertonen de componisten Pärt en Vasks veel overeenkomsten met elkaar door hun afkomst uit een Baltische staat?

Baltische staten

De Baltische staten hebben een roerig verleden en werden pas in 1920 onafhankelijk. Maar al in 1940 grepen de Russen de macht en werden de landen een bloederig slagveld, tot ze na de oorlog definitief onder Russische heerschappij kwamen.

Terwijl Litouwen, de meest zuidelijke Baltische staat, voornamelijk katholiek is en in cultureel opzicht dicht bij Polen staat is - of beter was - Estland protestants en heeft de cultuur veel gemeen met Finland en Scandinavië. Letland, de middelste staat, is zowel in religieus als cultureel opzicht een mengeling van Estland en Litouwen. Folklore is er zeer belangrijk.

Arvo Pärt

Pärt werd in 1935 geboren in Estland, dat in 1940 door de Sovjets werd bezet. Hij groeide op in Rakvere, nog geen 70 km van Helsinki. Daar kon de Finse radio worden ontvangen en zo maakte hij kennis met de muziek van Sibelius. Uit de luidsprekers rondom het centrale plein in zijn woonplaats kwam meestal Russisch gebral of militaire muziek, maar in de tijd vóór kerstmis klonken er ook stukken van Rimski-Korsakov en Tsjaikovski. Over het verhaal dat de jonge Pärt al rondjes fietsend van deze muziek kwam genieten deed de componist nogal badinerend; hij vond het overdreven. Pärt ging op zijn tiende naar de muziekschool voor pianolessen. Later zou hij aan deze muziekschool een xylofoon schenken, nog steeds het duurste instrument in de collectie. In het schoolorkest speelde hij hobo, in het schoolkoor zong hij de baspartij en in de schoolband was hij de drummer. Thuis had hij alleen een oude Russische piano ter beschikking, waarvan de middelste toetsen haperden. Zo experimenteerde en improviseerde hij met eigen melododieën, die hoog en licht en laag en donker klonken. In zijn latere loopbaan bleef hij gebruik maken van weinig middelen.

In 1954 ging hij naar de middelbare muziekschool in Tallinn. Hij werd echter opgeroepen voor militaire dienst en speelde twee jaar lang hobo en slagwerk in een militair orkest. In 1957 ging Pärt naar het conservatorium in Tallinn. Zijn leraar compositie was Heino Eller, die de glorie-dagen van het conservatorium in Moskou nog had meegemaakt en evenals Prokofjev en Sjostakovitsj les had gehad van Aleksandr Glazoenov. Op het conservatorium ontwikkelde Pärt een voorliefde voor contrapuntisten als Des Prez, Obrecht, Van Ockegem, Da Palestrina en Gabrieli. In zijn eerste composities hanteerde hij de 12-toonstechniek, waardoor hij meteen moeilijkheden kreeg met de Sovjetautoriteiten

Arvo Pärt en zijn vrouw Nora

en de Componistenbond. Op steun van die bond hoefde hij daarom niet te rekenen en hij verdiende de kost met het schrijven van film- en toneelmuziek; een corvee waaraan ook componisten als Sjostakovitsj, Prokofjev en Schnittke zich moesten onderwerpen.

Pärt raakte in een professionele en spirituele crisis, meed contact en ging Gregoriaanse muziek en de opkomst van de polyfonie in de Renaissance bestuderen. In die tijd werd hij zeer gevoelig voor geluiden, vooral kloggeluiden.

Pärt, die Luthers was gedoopt, trad in 1968 toe tot de Russisch-orthodoxe kerk. Hij schreef in dat jaar *Credo*, dat door de censuur van de autoriteiten was geglijpt hoewel het een regelrechte aanval was op het communistische systeem. Op de avond van de première werd ook de *Psalmensymfonie* van Stravinski uitgevoerd. Dit werd door de autoriteiten als een dubbele provocatie opgevat. Het publiek was uitzinnig, extatisch en diep ontroerd, maar Pärt werd ter verantwoording geroepen. *Credo* werd op de lijst van verboden composities gezet.

Pärt trok zich opnieuw terug en bestudeerde de middel-eeuwse muziek. Daarna sloeg hij een hele andere weg in en begon met het componeren van muziek die hij 'tintinnabular' noemde, muziek die klinkt als klokken en bel-len en die is opgebouwd uit simpele harmonieën, drieklan-ken of een enkele noot. Hij zei daarover: "Deze ene noot, of een enkel geluid, of een moment van stilte, biedt mij troost."

Tijdens de laatste jaren van zijn studie had Pärt gewerkt als producer en geluidstechnicus bij de Estse radio. Dit bracht hem in contact met de oprichter van ECM Records, Manfred Eicher, en in 1977 bracht ECM *Tabula Rasa* van Pärt uit. Dit betekende de internationale doorbraak voor de componist.

Zeker de helft van het oeuvre van Pärt bestaat uit koormuziek, geïnspireerd door West-Europese muziek en Russisch-orthodoxe kerkmuziek. Maar ook tal van andere invloeden zijn in zijn muziek horen. Voor hem is er nauwelijks een scheidslijn tussen talen, culturen en religies.

Pärt heeft veel affiniteit met zijn geboorteland, maar weinig binding. Na een vergeefse poging te emigreren naar Israël - hij trouwde in 1972 met een joodse vrouw - woonde hij anderhalf jaar in Wenen waarna hij zich voorgoed vestigde in Berlijn. Het eerste werk dat Pärt in het Westen schreef was de orgelsolo *Annum per annum*. Hij schreef het in opdracht voor de viering van het 900-jarige bestaan van de kathedraal van Speyer.

Na het *Credo* schreef hij ook veel filmmuziek. Deze was veel spiritueler dan de muziek die hij eerder had geschreven en werd in vele films, documentaires en animatiefilms gebruikt. Ook *Salve Regina* is in films toegepast. Hij schreef het werk ter gelegenheid van de 75ste verjaardag van de bisschop van Essen.

Pēteris Vasks

Vasks werd in 1946 in een bezet Letland geboren als zoon van een Baptistenpredikant. De Baptisten vormden een kleine, maar felle en devote groepering, die door de Sovjets werd onderdrukt. Naar eigen zeggen wilde Vasks al vanaf zijn zevende muziek componeren.

Hij kreeg zijn eerste muziekonderwijs, onder meer vioollessen, aan de muziekschool in Riga. Wegens het beroep van zijn vader werd hij niet toegelaten tot het conservatorium in die stad, zodat hij voor verder onderwijs naar Vilnius in Litouwen moest. Hier studeerde hij in 1970 af als contrabassist. Van 1973 tot 1978 studeerde hij compositie aan het conservatorium in Riga; kennelijk mocht dit wel. Omdat geen enkele uitgeverij zijn muziek wilde publiceren moest hij de kost verdienen als contrabassist bij diverse orkesten en later als muziekleraar. Pas na het uiteenvallen van de Sovjetunie kon hij zich ten volle als componist ontplooiën.

Vanaf 1990 werd Vasks buiten Letland bekend, met name door toedoen van violist en leeftijd- en landgenoot Gideon

Kremer. Sindsdien kreeg hij vele compositie-opdrachten, werkte hij samen met gerenommeerde musici uit diverse landen en ontving hij talloze laureaten en erelidmaatschappen.

Vasks verwerkt vaak oude Letse muziek in zijn composities. Zijn werk is over het algemeen helder en duidelijk, spiritueel en met een duidelijke harmonie. Hij maakt veel gebruik van minimalistische technieken, maar hij heeft zich nooit beperkt tot een methode of stroming. Hij is zeer begaan met milieuproblemen. In veel van zijn werk wijst hij zowel op de schoonheid van de natuur als op de gevaren die haar bedreigen. Zelf zegt hij: "Muziek is de krachtigste van alle muzen, omdat het heel makkelijk het goddelijke bereikt. Ja, muziek is een abstractie, maar klanken zijn in staat de geest uit te drukken. Die kan niet in woorden worden uitgedrukt."

Vasks hoeft niet geroemd en bewonderd te worden. "Ik ben een eenvoudige componist. Ik schrijf mijn werk in goed vertrouwen en ben erg blij als het wordt uitgevoerd en als mijn land daarvan profijt trekt. Het is geweldig als mijn muziek de mensen bereikt en niet ergens in een la ligt. Dat is Gods gave aan mij en ik, als nederig man, gebruik deze gave."

Van Vasks' *Dona nobis pacem* bestaan twee versies. Wij zingen op 12 november de tweede versie voor koor en orgel. Het is zijn eerste werk in het Latijn. "Het Latijn wordt als een dode taal beschouwd, maar zij leeft; zij leeft in muziek en ook in de kerk. Daarom zijn er naar mijn mening dingen die alleen in deze taal op de juiste manier kunnen worden uitgedrukt. [...] Geef ons vrede: geef vrede aan onze planeet, ons land, aan de mensen. Iedereen kan deze symboliek op een andere manier interpreteren."

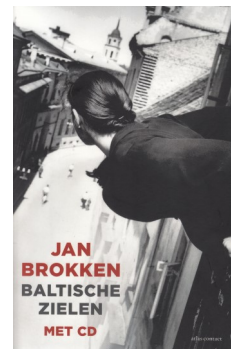
Spiritualiteit

De overeenkomsten tussen Pärt en Vasks lijken vooral te liggen in de omgeving waarin en de omstandigheden waaronder ze opgroeiden. En natuurlijk - vooral - in de spiritualiteit, die hun werk doordrenkt. Met de geografische ligging van hun geboorteland heeft het, mijns inziens, niet zoveel te maken.

Nelleke Reijs

Arvo Pärt is een van de Baltische zielen over wie Jan Brokken in dit boek schrijft.

Brokken, J. 2010, *Baltische zielen, lotgevallen in Estland, Letland en Litouwen*, Uitgeverij Atlas Contact Amsterdam/Antwerpen

Wie is wie?

Francisca Flinterman
Alt 1
(weer) Lid sinds mei 2017

Zong je in een ander koor? Doe je nog iets anders met muziek?

Ik heb eerder in TKA gezongen, in de jaren negentig. In 2007 ben ik naar Weesp verhuisd, waar een kamerkoor werd opgericht: Camerata Fectionata. Daar heb ik een aantal jaar met veel plezier in gezongen. En nu ben ik weer terug bij TKA.

Behalve zingen speel ik ook af en toe piano en ben ik heel recent met vioolles begonnen.

Welk concert, waaraan je meewerkte, is je het meest bij gebleven? En welk stuk zou je (nog eens) willen zingen?

Natuurlijk was het zingen van de Mattheüs een jaarlijks terugkerend hoogtepunt, waar ik straks ook weer van zal genieten. Een ander concert dat indruk heeft gemaakt, is het 5 mei concert op de Amstel in 1999, voor koningin Beatrix. We zongen diverse bekende stukken van Bach, Mozart, Verdi en anderen en natuurlijk het *We'll meet again* als slot.

Heb je een favoriete vocalist, instrumentalist of orkest?

Mag een favoriete componist ook? Arvo Pärt. *Fratres*, *Silentium*, het *Magnificat*, *Spiegel im Spiegel*, allemaal muzikale juwelen.

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

Tja, dat wordt denk ik toch een cliché: *Erbarme Dich* van J.S. Bach.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Ik ben adviseur gezondheid en welbevinden bij GGD Amsterdam. Heerlijk om een bijdrage te kunnen leveren aan de gezondheid van Amsterdammers uitgaande van het nieuwe, holistische concept *Positieve Gezondheid*, waarin behalve

voor lichamelijk en geestelijk welbevinden ook aandacht is voor zingeving, kwaliteit van leven, participatie en dagelijks functioneren.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

Geen idee. Ik vind het heerlijk om cultuur op te snuiven in kleine oude Italiaanse plaatsjes, maar ook om me te laten overweldigen door de ruige natuur in Noorwegen.

Is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

Ik durf het bijna niet te zeggen: mijn eigen boek 'Een briefje uit de hemel'. Moeten jullie wel nog even wachten; ik zit nog midden in het uitgeefproces.

Met wie zou je weleens een borreltje willen drinken?

Ik heb altijd gezegd dat ik Frédéric Chopin graag had willen ontmoeten. Zijn nocturnes wisten mij als jong meisje al diep te raken. Ik was benieuwd naar de man die zulke gevoelige en intieme, bijna breekbare muziek heeft kunnen schrijven.

Wanneer ben jij het meest in je element?

Als ik in mijn tuin bezig ben, lekker tussen het groen en de vogels; als ik tussen mijn twee jongens op de bank naar een Engelse detective zit te kijken of als ik weer eens de geest krijg om de kleuren in mijn huisje te veranderen met kwast of rol behang. En niet te vergeten als ik tussen een paar sopranen en bassen Liszt, Vasks of Pärt sta te zingen 😊.

In de stemming

Een paar weken geleden nam sopraan Elisabeth van der Linden afscheid van TKA. Gelukkig is ze niet helemaal gestopt met zingen. Op zondag 19 november 14:15 uur voert zij met haar koor KCOV Amsterdam 'Davide Penitente' van W.A. Mozart en 'Le Roi David' van A. Honegger uit in Het Concertgebouw. Het koor wordt begeleid door het Promenade Orkest. Dirigent is Frank Hammeleers.

Meer fans, zangers en Vrienden graag!

Neem een zanger of zangeres mee!

Toonkunstkoor Amsterdam blijft op zoek naar goede zangers. Heb jij familieleden, burens, vrienden, collega's die (weer) willen zingen? Ken je muzikale expats en uitwisselingsstudenten die kennis willen maken met de Nederlandse koortraditie? Maak ze warm voor ons koor en neem ze een keer mee. Als je van tevoren bij Elsenoor Schoonhoven meldt dat je iemand meeneemt, informeert zij je introducée over het lidmaatschap en de auditie.

Nieuwe vrienden maken

Als Toonkunstkoor Amsterdam hebben we Vrienden. Dat zijn mensen die ons een warm hart toedragen en ons steunen met een bijdrage van minimaal € 25 per jaar. Die bijdragen helpen ons om concerten en compositieopdrachten te blijven realiseren. Natuurlijk willen we nog veel meer nieuwe vrienden maken! Vraag je fans om Vriend van TKA te worden, of geef jouw vrienden Vriendschap cadeau. Dan kunnen ze met voorrang goede kaarten reserveren voor de Matthäus Passion op Goede Vrijdag in Het Concertgebouw. Bij onze eigen producties worden mooie plekken voor hen gereserveerd. Daarnaast ontvangen ze natuurlijk informatie over onze concerten. Bovendien gaan we in 2018 speciale activiteiten voor Vrienden organiseren. Vriend worden kan door een mail te sturen naar vrienden@toonkunstkoor.nl.

Concertagenda:

'Verborgene schatten'

Datum en aanvang: zondag 12 november, aanvang 15:30
Plaats: Dominicuskerk, Spuistraat 12 Amsterdam

Martijn Cornet slingert Lilian Farahani over zijn schouder
©Franklin van der Erf

Koor, orkest en solisten in Theater Caprera in Bloemendaal
©Franklin van der Erf

Tijdens de repetitie van het operaprogramma in september 2017 met v.l.n.r. Martijn Cornet, Karel Deseure, Lilian Farahani en Mark Milhofer

Foto: Nelleke Reijs

Colofon

Redactie:

Melanie Lemmen, Stef Lokin, Daan Nijssen, Nelleke Reijs, Marjolein Zinkstok
Vormgeving: Nelleke Reijs

Met medewerking van:

Matthias Havinga, Theo Laceulle, Phryne Quarles, Francisca Flinterman

De volgende ToniKA zal omstreeks begin maart verschijnen. Hierin onder meer informatie over het de uitvoeringen van de Matthäus-Passion. Tekstbijdragen zijn altijd welkom. Als je een idee hebt, neem dan contact op met: tonika@toonkunstkoor.nl